

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Oinas, Simo

Title: Havainto, ympäristö ja käsitteellisen ja ei-käsitteellisen rajapinnat havainnossa

Year: 2018

Version: Published version

Copyright: © Oinas, 2018.

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Oinas, S. (2018). Havainto, ympäristö ja käsitteellisen ja ei-käsitteellisen rajapinnat havainnossa. In H. Laiho, & M. Tuominen (Eds.), *Havainto : Suomen Filosofisen Yhdistyksen yhden sanan kollokvion esitelmiä* (pp. 151-160). University of Turku. Reports from the Department of Philosophy, 40. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-7136-7>

Havainto, ympäristö ja käsitteellisen ja ei-käsitteellisen rajapinnat havainnossa

Simo Oinas

Johdanto

Mielensisäisen ja mielen ulkoisen maailman erottaminen toisistaan lienee yksi perustavanlaatuisimmista kategorisista erotteluista. Filosofian historiasta on löydettävissä suuri määrä erilaisia näkemyksiä siitä, kumpi näistä on ensisijainen suhteessa toiseen. Monet näkemykset eroavat siinä, ajatellaanko mielen ja maailman välillä olevan kuilua tai kuinka suuri tämän kuilun ajatellaan olevan. Useissa näkemyksissä erityisesti havaintokokemus toimii mielen ja maailman välittäjänä.

Tässä artikkelissa keskityn juuri havaintokokemukseen sekä mielen ja maailman että käsitteellisen ja ei-käsitteellisen rajapintana. Koska tarkasteluni kohteena ovat erityisesti representationalistiset näkemyksiä havainnon luonteesta, rajoittuu tarkasteluni pääosin viime vuosikymmenien analyyttisesti painottuneeseen mielen- ja havainnonfilosofiaan. Kuten analyyttisessä havainnonfilosofiassa yleensä, keskityn erityisesti näköaistiin ja sille ominaisiin kysymyksiin sekä esimerkkeihin. Tarkastelen näköhavainnon yhteyttä havaitsemisen ympäristöön kahdessa eri mielessä: siinä miten havainnon kohteet erottuvat taustastaan ja siinä miten tulkinnat havainnon ympäristöstä vaikuttavat tapaan, jolla havaintomme representoivat maailmaa. Huomiot havainnon ympäristön vaikutuksista puolestaan esittävät omat haasteensa juuri käsitteille havaintorepresentaatioiden välittäjinä.¹

Mieli, maailma ja representaatio

Mieltä ja maailmaa sekä näiden välistä havaintokokemusta voi käsitellä esimerkiksi niissä olevien entiteettien kautta. Maailmassa olevien entiteettien voidaan ajatella olevan vaikkapa yksilöolioita ja näiden ominaisuuksia tai asiaintiloja. Mielen entiteeteiksi voidaan laskea esimerkiksi ajatukset, toiveet, pelot, tunnetilat tai uskomukset. Osan mielensisällöistä voidaan myös ajatella

¹ Havaintokokemus mielen ja maailman rajapintana on keskeinen teema useille filosofian osaluille. Tämän lyhyen artikkelin puitteissa keskityn kuitenkin lähinnä analyyttisesti suuntautuneen havainnon- ja mielenfilosofian piirissä käytyihin keskusteluihin näköhavainnosta. Näin ollen suuri määrä muita havaintoa käsitteleviä filosofisia näkökantoja jää väistämättä käsittelyn ulkopuolelle.

koskevan tai olevan kohdistuneen joihinkin maailmassa oleviin olioihin tai asiointiloihin, eli olevan intentionaalisia mielensisältöjä. Tällaisia ovat esimerkiksi uskomukset. Analyttisessä filosofiassa, missä myös tiedon oikeutus on yksi keskeisistä teemoista, puhutaan usein havaintouskomuksista. Havaintouskomusten voidaan ajatella olevan muiden uskomusten tapaan luonteeltaan propositionaalisia asenteita. Uskomukset ovat tällöin johonkin propositioniin kohdistuvia uskomus-asenteita, muodoltaan "*S* uskoo, että *p*", missä *p* on propositio – tässä tapauksessa vaikkapa lauseen "lattialla on punainen pallo" ilmaisema propositio.

Entä millaisia ovat erityisesti havainnon entiteetit? Jos havainnon ajatellaan tarjoavan mielelle esityksen eli representaation maailmasta, puhutaan havainnon representationaalisesta sisällöstä. Puhtaan relationaalisessa näkemyksessä puolestaan havainnossa itsessään ei ole representaatiota maailmasta, vaan havainto tarjoaa mielelle suoran ja välittömän pääsyn maailmassa oleviin entiteetteihin. Vaikka relationaalinen näkemys vaikuttaisi tarjoavan selkeämmän epistemologisen oikeutuksen havaintouskomuksille, on myös representationaalisella havainnonsisällöllä mahdollista oikeuttaa havaintouskomukset. Yksinkertaisimmillaan representationaalisesta sisällön voidaan ajatella olevan propositionaalista, jolloin havaintokin on vain yksi propositionaalinen asenne. Tällöin propositio *p* voidaan nähdä vastaavan maailmassa olevaa asiointilaa, kuten sitä että lattialla on punainen pallo. Asiantilan havainnossa subjekti *S* tulee havaintoasenteeseen suhteessa propositioniin *p* ja näin "*S* havaitsee, että *p*". Tämä puolestaan tarjoaa havainnon ja havaintouskomusten sisältöjen identtisyyden vuoksi suoran oikeutuksen subjektin havaintouskomukselle "*S* uskoo, että *p*". Näin ollen punaisen pallon havaitseminen oikeuttaa suoraan subjektin uskomuksen punaisesta pallosta lattialla.

Havainnon propositionaalista representaatiota vastaan on kuitenkin esitetty monenlaisia vasta-argumentteja. Osa näistä liittyy propositioiden riippuvuuteen käsitteistä. Kuten uskomus punaisen pallon lattialla olemisesta on riippuvainen käsitteiden *punainen* ja *pallo* omaamisesta, on propositionaalinen havaintokin riippuvainen representoitujen olioiden ja ominaisuuksien käsitteiden omaamisesta. Mikäli havaintojen representationaalinen sisältö on luonteeltaan propositionaalista, ei havaintokokemus voi representoida mitään minkä käsitettä havainnon subjekti ei omaa. Konseptualismia eli ajatusta, että havaintojen sisällöt ovat propositionaalisia tai muutoin täysin riippuvaisia subjektin käsitteistä, on kritisoitu myös siitä että se tarjoaa heikonlaisesti selityksiä havainnon rikkaalta vaikuttavalle fenomenaliselle luonteelle eikä kykene helposti selittämään virheellisten

havaintojen eli illuusioiden tai hallusinaatioiden yhteneväisyyksiä todenmukaiseen havaintoon. (Crane 2009.)

Konseptualismi ja nonkonseptualismi

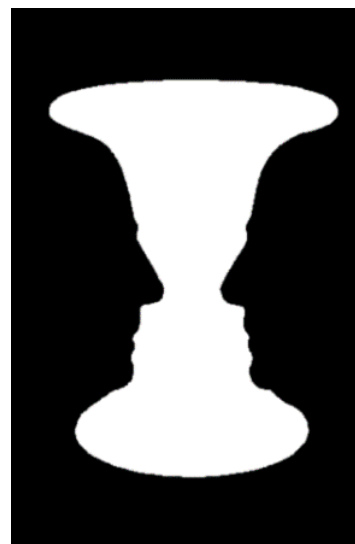
Yksi tunnetuimmista konseptualistisista näkemyksistä lienee John McDowellin *Mind and World* kirjassaan esittämä teoria. McDowellin näkemys nojautui mm. Wilfrid Sellarsin ajatukseen Annetun myytistä: Sellarsin mukaan ajatus havainnossa käsitteellistystä ja tulkintaa edeltävästä Annetusta on myyttinen ja olisi mahdotonta, että sellainen Annettu pystyisi oikeuttamaan tai tarjoamaan syitä omaksua minkäänlaisia havaintouskomuksia – McDowell tulkitsi tämän tarkoittavan, että kaiken havainnossa annetun on oltava jo valmiiksi käsitteellistettyä. (Sellars 1997 [1956]; McDowell 1994.) Tämän vuosituhannen puolella McDowell on kuitenkin muokannut kantaansa, ja *Mind and World*issä esittämänsä valmiiksi käsitteellistetyin propositionaalisen havainnon sisällön sijaan hän argumentoi intuitionaalisen sisällön puolesta. McDowellin mukaan intuitionaalisesti representoiva sisältö on käsitteellistettävissä, muttei välttämättä ole valmiiksi kokonaan havainnossa käsitteellistettyä. (McDowell 2008.) Tällöin, jos esimerkiksi lattialla oleva punainen pallo onkin biljardipallo, voi havainto pallosta sellaisena, miltä se havaitsijalle näyttää, olla riippumaton siitä, osaako havaitsija tunnistaa biljardipallot juuri biljardipalloiksi, erotuksena muunlaisista palloista tai palloista yleensä.

Konseptualismille vastakkaista kantaa eli näkemystä, jonka mukaan havaintokokemus välittää käsitteellisesti representoidun sisällön lisäksi – tai yksinomaan – havaitsijan käsitteistä riippumatonta sisältöä, kutsutaan nonkonseptualismiksi. McDowell on muiden ohella väittänyt, että representaatio on mahdollista vain käsitteiden kautta. Tim Crane on puolestaan esittänyt, että esimerkiksi maalauksissa tai piirroksissa on käsitteistä riippumatonta kuvallista representaatiota. (McDowell 1994; Crane 2009.) Ongelmallista nonkonseptualismille voi kuitenkin olla se, kuinka sovittaa yhteen havaintojen käsitteelliset ja ei-käsitteelliset sisällöt. Crane onkin erotellut havaintokokemuksen sisällöt fenomenaaliseen sisältöön, joka on havainnossa annettua, partikulaarista ja tulkinnasta ja käsitteistä riippumatonta, sekä semanttisiin sisältöihin, jotka ovat tavalla tai toisella, käsitteellisesti tai ei-käsitteellisesti fenomenaalista sisältöä tulkitsevia. Cranella mielen ja maailman välinen laadullinen muutos jää siis näiden kahden havaintotavan väliin. Valitettavasti Crane ei anna tarkempaa kuvausta näiden kahden sisältötyypin rajapinnasta eikä kuvaile näiden välillä tapahtuvaa tulkinnan luonnetta. (Crane 2013.)

Toisaalta Christopher Peacocke on esittänyt, että havainnolla on useampi kuin yksi representaation taso. Peacocken mukaan perustavanlaatuisin näistä on skenaariosisällön taso. Skenaariosisällöt koostuvat havaitsijan kolmiulotteisesta tilallisesta representaatiosta havaintonsa kohteista sijainteineen suhteessa toisiinsa ja havaitsijaan itseensä. Tästä seuraava taso on puolestaan protopropositionaalisten sisältöjen taso. Toisin kuin propositiot, protopropositiot representoivat yksilöoliota käsitteellisten kategorioiden sijaan tilallisissa ominaisuuksissa ja suhteissa, kuten samuudessa, erilaisuudessa tai orientaatioissa. Viimeisenä tasona Peacocke esittää käsitteellisen representaation tason, johon kuuluvat myös propositionaaliset sisällöt. Näin ollen Peacocken mallissa mielen, havainnon ja maailman välissä on useita erilaisia rajapintoja. Toisaalta jo skenaariosisällön voi ajatella koskevan havaitsijan spatiaalista tietoisuutta ympäristöstään ja olevan siten selkeästi mielen rajojen sisällä. Toisaalta taas skenaariosisältö on Peacocken omissa kuvauksissa selkeästi havaitun ympäristön luomus, eikä sen voi sanoa sisältävän minkäänlaista merkityksellistä tulkintaa. (Peacocke 1992, erityisesti luku 3.)

Havaintokokemuksen ympäristö ja taustaoletukset

Entä millä tavoin havainnon ympäristö on merkityksellistä mielen, havainnon ja maailman rajapintojen selvityksessä? Havaintokokemuksella voidaan epäilemättä sanoa olevan jonkinlainen tausta – osa maailmaa, joka ei ole varsinaisesti osa havainnon kohdetta tai kohteita, mutta vaikuttaa silti niiden havaintoon. Yksinkertaisessa mielessä objektin havaitseminen voi olla sitä, että objekti erotetaan taustastaan erilliseksi. Esimerkiksi oikealla olevassa Rubinin vaasina tunnetussa illuusiossa (kuva 1) on kaksi toisilleen vastakkaista mahdollisuutta objekti–tausta-erottelulle: valkoisen alueen ääriviivat voidaan tulkita joko valkoisen maljan ääriviivoiksi tai mustien kasvojen ääriviivoiksi.

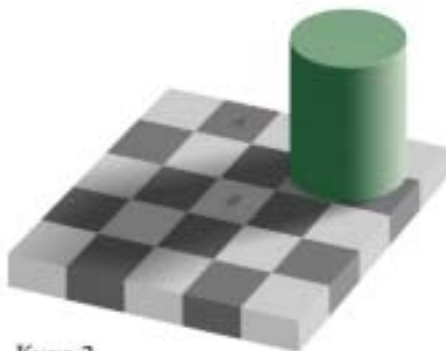
Kuva 1. (Lähde: Wikimedia Commons)

Rubinien vaasin tapauksessa, kuten monessa muussakin kaksitulkintaisessa illuusiossa, voimme varsin vapaasti vaihtaa havaittua ”aspektia” – sitä näemmekö kuvan maljana vai kasvoina. Toisaalta emme kuitenkaan ole vapaita tulkitsemaan kuvaa miten haluamme, vaan näemme ne joko kasvoina tai maljana – emme myöskään molempina yhtä aikaa. Näin ollen voisimme ajatella näiden hahmotustapojen vastaavan joitain kuvan itsensä ominaisuuksia

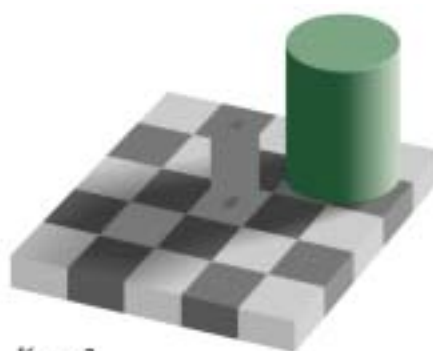
ja olevan siltä osin havaitsijan tulkinnasta riippumattomia. Toisaalta taas hahmon tunnistaminen maljaksi tai kasvoiksi on riippuvaista havaitsijan kyvystä ylipäättään tunnistaa maljoja maljoiksi tai kasvoja kasvoiksi, mikä useissa näkemyksissä on käsitteistä riippuvaista. Näistä syistä hahmon-tunnistus onkin pulmallinen havainnon rajapintojen selvitykselle: Hahmon-tunnistus on luonnollisesti riippuvainen havaitun objektin ominaisuuksista, mutta toisaalta myös havaitsijan kyvystä ja käsitteistä. Ei ole myöskään vaikea kuvitella tilanteita, joissa kulttuuriset erot, esimerkiksi se, millaisiksi maljat tai kasvojenpiirteet ajatellaan, vaikuttavat hahmon tai objektin tunnistamisessa.

Ympäristön vaikutus värihavaintoon

Objektin taustastaan erottamisen ohella myös objektin havaituilla valaistusolosuhteilla ja -ympäristöllä on merkittävä vaikutus näköhavaintoon. Objektin näkeminen on riippuvaista aistielimiin saapuvasta, objektin heijastamasta tai tuottamasta valosta.² Valaistuksen vaikutus näköhavaintoon ei kuitenkaan ole usein aivan yksinkertaista. Normaalin näkökyvyn omaavilla ihmisillä on kyky havaita värejä moninaisista valaistusominaisuuksista riippumatta. Esimerkiksi tasaisen valkoista seinää katsoessa näyttäytyy seinä yleensä havaitsijalle tasaisen valkoisena riippumatta valaistuksen väreistä tai ympäristön luomista varjoista. Tätä ilmiötä kutsutaan värikonstanssiksi. Alla oleva Edward H. Adelsonin luoma ns. ruudukko-varjoilluusio havainnollistaa värikonstanssin vaikutuksen voimakkuutta: kuten oikeanpuoleisesta kuvasta (kuva 3) näkyy, ruudut A ja B ovat täsmälleen samanvärisiä, mutta värikonstanssin vaikutuksesta vasemmanpuoleisessa kuvassa (kuva 2) A näyttää selkeästi tummempana kuin B.

Kuva 2.
(Lähde: Wikimedia Commons)

Kuva 3.
(Lähde: Wikimedia Commons)

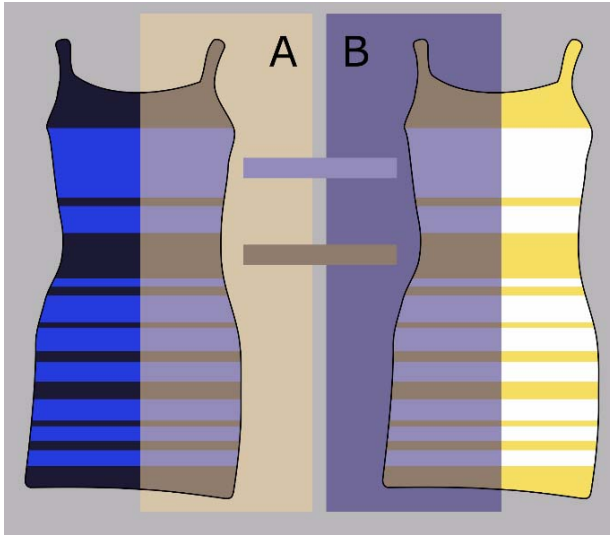
² Hallusinaatiot tai unennäkö eivät ole valosta riippuvaisia, mutta määritelmällisesti niillä ei myöskään ole varsinaisia rajapintoja havainnon ja maailman välillä. Näin ollen tämä artikkeli ei keskity niiden tarkasteluun. Visuaalisissa illuusioissa, jotka ovat pohjimmiltaan havaitun väärintulkintaa, voi valaistuksella olla suurikin merkitys.

Vaikka värikonstanssi mahdollistaa ihmiselle normaalin värien havaitsemisen, voi värikonstanssista vastaava havainnon mekanismi myös erehtyä ja harhaanjohtaa havaittajaa. Usein näissä tapauksissa on kyse ruudukko-varjoilluusion tapaisista tarkoituksenmukaisista illuusioista. Toisinaan taas värikonstanssin harhaanjohtava vaikutus on tahatonta, kuten helmikuussa 2015 erityisesti internetissä suurta huomiota saaneessa "the dress" nimellä tunnetussa kuvassa.³ Kuva sai aluksi huomiota sosiaalisissa medioissa ja huomioitiin pian myös lehdistössä. Kuvan kohteena on vaakaraidallinen kaksivärinen mekko. Poikkeuksellista kuvassa on se, että mekon värit voidaan havaita toisistaan hyvin poikkeavilla tavoilla ja kuten Rubinin vaasin tapauksessa, nämä havaitsemistavat ovat toisensa poissulkevia. Valtaosa ihmisistä näkee ylivalottuneessa kuvassa olevan mekon joko sinisenä ja mustana tai vaihtoehtoisesti valkoisena ja kultaisena.⁴ Eroavaisuudet havaituissa väreissä johtuvat tässä tapauksessa erilaisista valaistus-ominaisuuksien tulkinnoista. Mikäli mekko nähdään kirkkaan kellertävän valon valaisemana, se nähdään sini-mustana, jos puolestaan mekko nähdään sinertävän valon valaisemana, se nähdään valko-kultaisena. Rubinin vaasista poiketen ja ruudukko-varjoilluusion tavoin värien tulkinta sini-mustaksi tai valko-kultaiseksi vaikuttaa olevan tahdosta riippumatonta. Toisaalta taas kuvalla on olemassa ainakin kaksi varsin erilaista tulkintaa, ja nämä ovat jonkinlaisten taustaoletusten tai kontekstitulkintojen varassa.

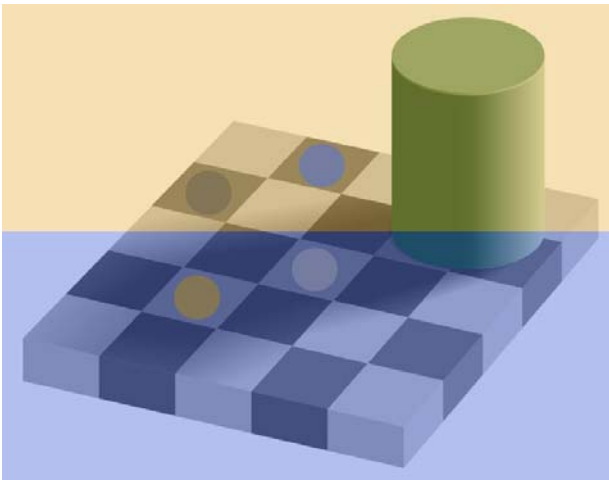
Alla olevat kuvat havainnollistavat miten nämä tulkinnat muodostuvat eri valaistustulkinnoissa: jos tulkitsee mekon valaistuksen kellertäväksi (A) näyttäytyvät värit sinisenä ja mustana, mutta jos tulkitsee valaistuksen sinertäväksi (B) näyttäytyvätkin samat värit valkoisena ja kultaisena (kuva 4). Kuvassa värien samuuden voi tarkistaa vertaamalla niitä mekkojen keskellä oleviin palkkeihin. Saman vaikutelman voi havainnollistaa myös kohteesta riippumatta ruudukko-varjoilluusion muunnelmalla: kellertävällä pohjalla olevat pisteet ovat samanväriset sinertävällä pohjalla olevien kanssa (kuva 5).

³ Julkaisuteknisistä ja tekijänoikeudellisista syistä kuvaa ei ole julkaistu tämän artikkelin yhteydessä. Kuva on vapaasti nähtävissä internetissä, esimerkiksi [URL=<https://www.independent.co.uk/news/weird-news/white-and-gold-or-blue-and-black-the-dress-has-confused-the-internet-but-science-has-the-answer-10074228.html>](https://www.independent.co.uk/news/weird-news/white-and-gold-or-blue-and-black-the-dress-has-confused-the-internet-but-science-has-the-answer-10074228.html)

⁴ Lafer-Sousan, Hermannin ja Conwayn (2015) artikkelissa n. 57 % vastaajista näki mekon sini-mustana ja n. 30 % valko-kultaisena. Kolmanneksi yleisin oli sini-ruskea (n. 11 %), muiden kuvausten ollessa marginaalisia (n. 2 %). Pieni osa vastaajista raportoi havaitsemiensa värien vaihtuneen jossain vaiheessa eri katsomiskertojen välillä. Witzelin, Raceyn ja O'Reganin (2017) sekä Wallischin (2017) artikkeleissa valko-kultaiseksi havaitsijoita oli enemmän kuin sini-mustaksi havaitsijoita, mutta muuten tulokset olivat vastaavia.

Kuva 4. (© Kirjoittaja)

Kuva 5. (Lähde: Wikimedia Commons, oma muokkaus)

Kuten Rubinin vaasissa hahmojen suhteen, the dress -esimerkissä värien tunnistaminen vaikuttaisi olevan riippuvaista havaitsijan kyvystä tunnistaa värejä ja erot riippuvaisia vaihtoehtoisista tulkinnoista, joita tämä kyky havaitsijalle tarjoaa. Hahmojen tulkintaa jonkin käsitteen tai kategorian alaisiksi on usein mahdollista myös lohkoa osiin ja selittää huomion kautta: Kun tietyt osat Rubinin vaasista tunnistetaan maljan kulho-osaksi tai jalaksi, havaitaan kuvio maljana. Vaihtoehtoisesti, kun Rubinin vaasin ääriviivat tunnistetaan otsan, nenän tai huulien ääriviivoiksi, havaitaankin kuvio kasvoina. Eri aspektien näkemistä voidaan Rubinin vaasin tapaisissa hahmon ja taustan tunnistamiseen nojaavissa illuusioissa selittää huomion keskittymisellä eri kohtiin kuvaa. Erot huomiossa voivat selittää myös eri hahmojen näkemisen erilaiset fenomenaliset sisällöt, eikä huomioon nojaaminen edellytä, että havainnossa olisi varsinaista sisällöllistä tulkintaa. Samankaltainen lohkominen tai huomioon turvautuminen on kuitenkin haastavaa the dress -esimerkissä. Värihavainnot eivät vaikuta lohkoutuvan värien komponenttien havaintoon,

eikä eri väritulkinnossa näytä olevan erillisiä osia, joista yksittäinen värihavainto koostuisi. Huomiokin epäilemättä kohdistuu samoihin värillisiin kohtiin kuvassa. Ainoa eroavaisuus havaintotavoissa vaikuttaisi olevan yleisten valaistusominaisuuksien tulkinnassa ja tämän suorassa vaikutuksessa havaittuihin väreihin.

Värihavainnon käsitteellisyyden ongelma

Voiko siis värihavainnossa olla kyse jonkin havainnossa annetun käsitteellistämistä? Jos käsitteelliseksi kyvyiksi havainnossa lasketaan kaikki ne tavat, joilla havainnon partikulaarisia sisältöjä voidaan strukturoida yleisempien kategorioiden alaisiksi, niin värihavainto värikonstansseineen epäilemättä lukeutuu tällaiseksi. Käsitteellisyys näyttäisi kuitenkin tällöin eroavan konseptualistien kuten John McDowellin käsitteellisyydestä: McDowellille olennaisinta käsitteellisessä sisällössä on sen suora yhteys havaitsijan kykyyn tarjota havainnon sisällöt suoraan rationaalisina perusteina havaintouskomuksille. Värikonstanssin näkökulmasta värien havainto on kuitenkin jotain sellaista, jonka perusteisiin havaitsijalla ei ole suoraa introspektiivistä pääsyä. Vaikka värihavainnossa tapahtuisi tulkintaa, värihavainnot vaikuttavat havaitsijalle tulkinnasta vapailta, emmekä ole vapaita luopumaan tästä tulkinnasta – emmehän kykene näkemään maailmaa ilman värejä.

Konseptualisteille yleinen ajatus samaistaa havainnossa toimivat käsitteet pelkiksi propositioiden komponenteiksi koituu näin konseptualismille ongelmalliseksi, eikä tarjoa tyydyttävää selitystä the dress -esimerkin tapaisille havainnoille. Mikäli väriksitteet strukturoivat havaintoamme, eivät nämä käsitteet luultavasti ole niin yksinkertaisia kuin mitä termit sininen, musta, valkoinen tai kultainen antaisivat ymmärtää. Väriksitteisiin liittyy myös implisiittisiä oletuksia ympäristön vaikutuksesta havaintoon, eikä käsitteiden ja ympäristön vaikutus ole välttämättä havainnossa selkeästi toisistaan erotettavissa. Mahdollisten värirepresentaatioiden määrää kokemuksessa ei myöskään ole syytä rajoittaa havaitsijan rajalliseen kielelliseen käsitteistöön.

Avicennalainen ratkaisu

Avicennalainen ajatus abstraktiosta voisi olla yksi hedelmällinen tapa hahmottaa havainnossa eri tasoilla tapahtuvaa tulkintaa tai käsitteellistämistä. Avicennan *Kitab al-najatissa* esittämässä näkemyksessä havaintokokemus muodostuu maailmaa havaitsevien ulkoisten aistien lisäksi myös sisäisten aistien kautta. Nämä aistit ovat hierarkkisesti järjestäytyneitä ja niistä

korkeimmat ovat abstrakteja ideoita havaitsevat intellektin osat. Hierarkian pohjalla olevat eläinsielun ulkoiset aistit havaitsevat kuitenkin aina partikulaareja, ja vasta aistikykyjen välillä tapahtuva abstraktio mahdollistaa muotojen, intentioiden ja lopulta puhtaiden ideoiden havaitsemisen. Cristina D'Anconan mukaan Avicennan näkemyksessä havaintotieto puhdistuu vähitellen näiden aistikykyjen välisen hierarkkisen abstraktion kautta. Ensiksi havaittu muoto välittyy ulkoisilta sisäisille aisteille ja irtautuu näin partikulaareista. Eläimille ja ihmisille yhteisten kuvittelu- ja arvostelmakkykyjen yhteydessä havaitut muodot jalostuvat myös sellaisiksi merkityksiksi, joita ulkoiset aistit eivät ole välittäneet: Lammas voi nähdä suden vihamielisyyden tai ihminen hunajan makeuden. Nämä arvostelmat voivat kuitenkin viedä harhaan ilman ihmiselle ominaisen intellektin ohjausta. Vasta tässä ohjauksessa kuvittelusta voi tulla inhimillistä ajattelua ja arvostelmista intellektin järjen mukaista. Vaikka abstraktio toimii Avicennan näkemyksessä eri havaintokykyjen välittäjänä, abstraktion roolit eri havaintokykyjen välisissä havainnon muutoksissa ovat monipuolisia. Abstraktiota ei olisi näin ollen syytä rajata pelkäksi konkreettisesta abstraktiin suuntautuvaksi ontologiseksi abstraktioksi vaan myös partikulaarisesta informaatiosta yleisempään suuntautuvaksi episteemiseksi abstraktioksi. (D'Ancona 2008; Black 2000; Ibn Sina 1952.) Mielenkiintoisesti näin Avicenna tarjoaa selkeän selityksen mielen, havainnon ja maailman rajapinnoille: pelkän havainnossa annetun vastaanottamisen lisäksi havaintokykyjen välillä tapahtuu vähittäistä abstraktiota yksinkertaisesta muodon tunnistuksesta aina intellektin ideoiden havaitsemiseen.

Hierarkkinen abstraktio luo myös uudenlaisen näkökulman havainnossa tapahtuvaan tulkintaan. Hierarkkisen abstraktion mallissa tulkinnan mekanismi olisi sama, olipa kyse yksinkertaisten muotojen ja värien havainnoista tai yleisempien asiaintilojen havainnoista. Näissä havainnon sisällöt olisivat vain eri astein abstraktion jalostamia. Tällaisessa kuvassa havainto mielen ja maailman rajapintana ei olisikaan selkeärajainen, eikä havainnon ja kognition välille olisi mahdollista tehdä yksiselitteistä jaottelua. Havainnon sisältöjen jaottelu joko käsitteellisiin ja ei-käsitteellisiin sisältöihin olisi puolestaan jokseenkin turhaa, sillä kyse olisi vain rajanvedosta abstraktion moninaisissa aste-eroissa.

Jyväskylän yliopisto

Kirjallisuus

- Black, Deborah (2000). "Imagination and Estimation: Arabic Paradigms and Western Transformations", *Topoi* 19, 59–75.
- Crane, Tim (2009). "Is Perception A Propositional Attitude?", *The Philosophical Quarterly* 59 (236), 452–469.
- Crane, Tim (2013). "The Given", teoksessa, J. Schear (toim.), *Mind, Reason and Being-In-The-World: The McDowell-Dreyfus Debate*. London: Routledge.
- D'Ancona, Cristina (2008). "Degrees of Abstraction in Avicenna: How to combine Aristotle's De Anima and the Enneads", teoksessa, S. Knuuttila & P. Kärkkäinen (toim.), *Theories of Perception in Medieval and Early Modern Philosophy*. Springer, 47–71.
- Ibn Sina (1952). *Kitab al-najat*, käänt. F. Rahman, teoksessa *Avicenna's Psychology: An English Translation of Kitab al-Najat, Book II, Chapter VI with Historical-philosophical Notes and Textual Improvements on the Cairo Edition*. Oxford: Oxford University Press. (Alkuperäisteos kirjoitettu n. 1014–1020.)
- Lafer-Sousa, Rosa, Hermann, Katherine L. & Conway, Bevil R. (2015). "Striking individual differences in color perception uncovered by 'the dress' photograph", *Current Biology* 25, R545–R546.
- McDowell, John (1994). *Mind and World*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- McDowell, John (2008). "Avoiding the Myth of the Given", teoksessa, J. Lindgaard (toim.), *John McDowell: Experience, Norm, and Nature*. Oxford: Blackwell Publishing, 1–14.
- Peacocke, Christopher (1992). *A Study of Concepts*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Sellars, Wilfrid (1997 [1956]). *Empiricism and the Philosophy of Mind*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Siegel, Susanna (2010). "The Contents of Perception", teoksessa E. N. Zalta (toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2016 Edition). <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/perception-contents/>
- Wallisch, Pascal (2017). "Illumination assumptions account for individual differences in the perceptual interpretation of a profoundly ambiguous stimulus in the color domain: 'The dress'", *Journal of Vision* 17(4):5, 1–14.
- Witzel, Christoph, Racey, Chris & O'Regan, J. Kevin (2017). "The most reasonable explanation of 'the dress': Implicit assumptions about illumination", *Journal of Vision* 17(2):1, 1–19.